

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR(S)

Leena Romu

TITLE

Kirja-arvio: Ukrainaan paneutuva tietosarjakuva. Aino Sutinen: Ajattelen Ukrainaa koko ajan. Tampere: Suuri Kurpitsa, 2024. ISBN: 978-952-7160-78-7

YEAR

2025

DOI

10.33345/idantutkimus.148923

CITATION

Romu, Leena. 2025. "Ukrainaan Paneutuva Tietosarjakuva: Aino Sutinen: Ajattelen Ukrainaa Koko Ajan. Tampere: Suuri Kurpitsa, 2024. 72 S. ISBN: 978-952-7160-78-7". Idäntutkimus 31 (4): 57-59. <https://doi.org/10.33345/idantutkimus.148923>.

VERSION

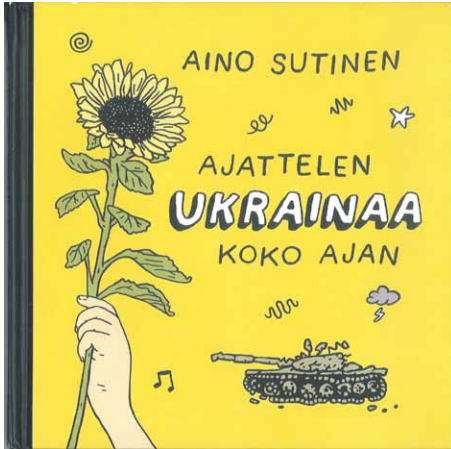
Publisher's PDF

LICENCE

CC BY

Ukrainaan paneutuva tietosarjakuva

Aino Sutinen: *Ajattelen Ukrainaa koko ajan*. Tampere: Suuri Kurpitsa, 2024. 72 s. ISBN: 978-952-7160-78-7.

Kuva 1: Kansi

Aino Sutisen *Ajattelen Ukrainaa koko ajan* (2024) on kokoaan suurempi kirja. Mittasuhteiltaan hieman cd-levyn kuoria isompi teos kiteyttää voimakkaan symbolisen viestinsä jo kansikuvassa: kirkkaankeltaista kantta hallitsee auringonkukkaa pitelevä käsi, joka jättää varjoonsa pienempänä kuvatun tuhoutuneen panssarivaunun. Kuva-aiheita ympäröivät perinteisestä sarjakuvakerronnasta tutut symbolit, kuten kiekuraiset viivat, tähdet ja myrskypilvet, joita totunnaisesti käytetään viittaamaan erilaisiin tunnetiloihin, kuten suuttumukseen ja hämmennykseen. Teoksen otsikossa Ukraina on kirjoitettu muita sanoja isommilla kirjaimilla, joissa on käytetty mustan ja valkoisen kontrastia tehostamaan sanan painokkuutta. Yhdessä visuaaliset elementit korostavat sitä, kuinka teos kertoo nimenomaan Ukrainasta ja Sutisen Ukrainaan liittyvistä tunteista ja ajatuksista – ei panssarivaunun edustamasta Venäjältä. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on kuitenkin syy, miksi Sutinen on teoksen tehnyt. Takakansiteksti kertoo, että ”Sota on tullut Eurooppaan, ja tuntuu tärkeältä osoittaa solidaarisuutta Ukrainalle.”

Teosta voidaan pitää tietosarjakuvan muodossa toteutettuna aktivismina. 2000-luvun aikana suomalaiset sarjakuvantekijät ovat ottaneet aktiivisesti osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Esimerkiksi vuonna 2015 sarjakuvantekijät reagoivat niin sanottuun pakolaiskriisiin nostamalla sarjakuvissaan esiin maahanmuuttajien kokemuksia ja käsittelemällä suomalaiseen yhteiskuntaan pesiytynyttä rasismia antirasistiseen positioon asettuen. Ukrainan auttamiseksi suomalaiset sarjakuvantekijät perustivat maaliskuussa 2022 ”Auta Ukrainaa, saat sarjakuvaa”-nimisen Facebook-ryhmän, jonka kautta myytyjen originaalien tuotto lahjoitetaan Ukrainassa toimiville hyväntekeväisyysjärjestöille. Sutisen teos ei kuitenkaan ole hyväntekeväisyysarjakuva, vaan sen tarkoitus on sarjakuvan keinoja käyttämällä osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Takakannessa teoksen kerrotaan yhdistävän ajankohtaista dokumentaarisuutta, omaelämäkerrallisuutta, ajatuksia, tietoa, kulttuurielämyksiä ja matkasarjakuvaa. Teos on eri lajien yhdistelmä, mutta sitä kuvaa parhaiten laeva tietosarjakuvan eli tiedon välittämiseen pyrkivän sarjakuvan käsite. Sarjakuvaa on kautta sen historian käytetty tiedonvälittämisen työkaluna, jolla halutaan vaikuttaa ihmisten ajattelemiseen, käyttäytymiseen ja arvoihin. Nykyisin tietosarjakuva on rikas ja monipuolinen sarjakuvan laji, jonka piiriin mahtuvat esimerkiksi historiankirjoituksen, (oma)elämäkerran, esseen ja reportaasin tapaiset ei-fiktiivisen kirjoittamisen lajit.

Sutinen on urallaan keskittynyt erityisesti tietosarjakuvan tekemiseen ja hänen teoksissaan näkyy tausta sosiologian opintojen parissa: etnografin ottein hän pyrkii ymmärtämään maailmaa ja kulttuureja ruohonjuuritasolta käsin esimerkiksi matkustamalla Lähi-idässä (*Taksi Kurdistanin – reppumatkasarjakuvia Lähi-idästä*, 2009) ja Etelä-Kaukasiassa (*Vaimoksi vuorille – reppumatkasarjakuvia Etelä-Kaukasiasta*, 2015). Matkasarjakuvien lisäksi hän on tehnyt historiallisen sarjakuvakirjan SDP:n ja SKDL:n kansanedustajana toimineen Sylvi-Kyllikki Kilven elämästä (*Sörnäisten tyttö – Sylvi-Kyllikki*

Kilven päiväkirja 1915–18 sarjakuvana, 2022).

Tietosarjakuvaan kuuluu myös journalistinen sarjakuva, jollaiseksi *Ajattelen Ukrainaa koko ajan* osittain määrittänyt. Omien kokemusten ja ajatusten reflektoinnin lisäksi Sutinen hyödyntää käymiään keskusteluja tutkijoiden ja toimittajien kanssa. Tietosarjakuvan laji erottaa Sutisen teoksen niin ikään Venäjän hyökkäyssotaa kuvaavasta Heikki Paakkasen *Slava Ukraini* -teoksesta (2023), joka hyödyntää todellisia tapahtumapaikkoja fiktiivisen kertomuksen tarpeisiin. Teosten erilaiset lähtökohdat havainnollistavat, miten sarjakuva voi hyödyntää monipuolisesti fiktion ja faktan keinoja ajankoh- taisten asioiden käsittelemiseen.

Sutisen teos koostuu suurimmilta osin yhden sivun mittaisista neliruutuisista sarjakuvista, jotka on otsikoitu yhdellä sanalla. Sarjakuvat kuvaavat yhtäältä Aino pyrkimyksiä ymmärtää ukrainalaista kulttuuria laajasti tutustumalla kieleen, musiikkiin, dokumenttielokuvaan, teatteriin, tanssiin ja kansanperinteeseen. Toisaalta sarjakuvat kuvaavat hänen muistojaan matkoista Itä-Eurooppaan ja Venäjälle sekä osallistumisista Venäjän hyökkäyssotaa vastustaviin mielenosoituksiin. Sarjakuvan Aino seuraa sotaa aktiivisesti eri uutislähteistä, kuten sanomalehdistä ja internetistä, etsii tietoa tutkimuskirjallisuudesta ja keskustele tilanteesta erimaalaisten ystäviensä ja eri alojen asiantuntijoiden kanssa. Vaikka pääpaino teoksessa on Ukrainassa, käsittelee Sutinen myös venäläistä kulttuuria ja yhteiskuntaa, mutta lähinnä valtion virallisen linjan ja toisinaajattelijoiden välisen suhteen kautta.

Monien tietosarjakuvan kattokäsitteen alle kuuluvien lajien käyttö tekee teoksesta rikkaan mutta paikoitellen hieman sirpalemaisen kokonaisuuden. Sutinen on kokenut infosarjakuvien ja livekuvitusten tekijä, mikä näkyy hänen taidossaan kiteyttää asioita näennäisen yksinkertaisilla näyttävien kuvan ja sanan yhdistelmiin. Sutinen riisuttu piirrostyylillä sopii graafiseen selkeyteen pyrkivään kuvitustyöhön, jossa harvoilla ja valituilla yksityiskohdilla on painoarvoa visuaalisen kommunikaation kannalta. Käsillä olevan teoksen mitassa haasteeksi lukijalle muodostuu se, miten irralliset ja hyvin tiiviissä muodossa esitetyt palaset saa sovitetta toisiinsa tai laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sutisen teos tarjoilee tietoa Ukrainan lähihistoriasta, mutta monin paikoin lukijalta vaaditaan paljon pohjatietoa, jotta tapahtumat pystyisi ajoittamaan osaksi historiaa ja näkemään yhteydet nykypäivään. Toisaalta hajanaisuuden voi myös tulkita kutsuksi lukijalle ottaa itse selvää asioista, muodostaa omia mielipiteitä ja ajatuksia.

Kuva 2, s. 38

Keskeiseksi käsitteeksi Sutisen teoksessa nousee resilienssi, jolla tarkoitetaan yksilöiden ja yhteiskunnan kykyä sietää häiriöitä ja kriisejä sekä sopeutua niiden aiheuttamiin tilanteisiin. Teos käsittelee kriittistä lukutaitoa osana resilienssiä nostamalla esille informaatioidankäynnin eri muotoja, kuten dis- ja misinformaation levittämistä. Resilienssin käsite laajennetaan teoksessa kuitenkin koskemaan myös kulttuuria ja taidetta. Aino keskustele ystäviensä kanssa siitä, miksi kulttuurin rahoitusta leikataan jatkuvasti, vaikka kulttuurin ja lukutaidon voisi ymmärtää olevan osa resilienssiä. Teoksen loppupuolella Aino kysyy sotatieteilijän dosentti Ilmari Käihköltä, voitaisiinko kulttuuria pitää resilienssinä, mihin Käihkö vastaa myöntävästi viitaten kulttuurin mahdollistamaan vastarintaan. Keskeisenä resilienssin kulttuurisena työkaluna teoksessa esitellään musiikki, jota käsitellään useammassa tarinassa. Musiikki on yhtäältä vastarinnan muoto ja toisaalta kansallisen yhtenäisyyden rakentamisen ja kulttuurin ylläpitämisen väline. Euroviisut nostetaan teoksessa esiin poliittisen kamppailun paikkana, jossa symboleihin verhotut lyriikat kertovat sotimisesta ja naapurimaiden välisestä solidaarisuudesta. Teoksen lopusta löytyy listaa mainituista esittäjistä ja kappaleista voi käyttää soittoilistana sarjakuvan lukemiselle ja perehtyä omakohtaisesti ukrainalaiseen kulttuuriin.

Teoksen lukeminen edellyttää antautumista kerronnalle, jossa asioita ei selitetä perin pohjin, vaan edellytetään lukijan aktiivisesti ajattelevan teoksen kanssa. Tältä osin teokselta olisi kuitenkin odottanut hieman tarkempaa erittelyä siitä, mikä sarjakuvassa on tekijän omaa ajattelua ja mikä kumpuaa hänen haastateltaviltaan. Sutinen

haastattelee Kähkön lisäksi esimerkiksi toimittaja Johanna Vehkoota liittyen informaatio sodankäyntiin, mutta dialogissa jää paikoitellen epäselväksi, milloin äänessä on Sutinen ja milloin Vehkoo. Ongelma olisi ratkennut esimerkiksi käyttämällä erilaisia värejä, typografisia tai muita graafisia tehokeinoja, joista lukija tunnistaisi tiedonlähteen. Kyse on yhtäältä pienestä kaukusvirheestä, mutta asia konkretisoi myös sitä, miten ei-fiktiiviseen sarjakuvaan, journalistinen sarjakuva mukaan lukien, liittyy fiktiivisestä sarjakuvasta poiketen odotuksia tietolähteiden selkeästä merkitsemisestä.

Ajattelen Ukrainaa koko ajan sopii lukijoille, jotka ovat kiinnostuneita Ukrainan tilanteesta ja sodankäynnin monimutkaisista kysymyksistä, joihin kuuluu esimerkiksi pasifismin arvopeustan ja maanpuolustustarpeen välinen jännite. Teoksen ilmestymisen (ja tämän arvion kirjoittamisen) aikana Venäjän hyökkäyssota on edelleen käynnissä. Teos ei anna ratkaisuja siihen, miten sota voisi loppua ja yhtäältä päätyy esittämään Ainin neuvottomana ja huolestuneena näköisenä. Toisaalta yksilön neuvottomuutta suuremmaksi nousee yhteisöjen voima: teoksen loppuun on sijoitettu Sutisen piirtämiä kuvia Tallinnassa sijaitsevan Venäjän suurlähetystön eteen tuoduista sodanvastaisista viesteistä, kynttilöistä, valokuvista, kukista ja pehmoleluista. Kuvat toimivat

toidustusvoimaisina dokumentteina inhimillisistä tragedioista, mutta myös muistutuksena siitä, kuinka tärkeää on jatkaa sodanvastaisten viestien esittämistä. Keinot voivat vaihdella mielenosoituksista, musiikkiin ja sarjakuvaan.

Ukrainan tilanteesta kiinnostuneiden lukijoiden lisäksi suosittelen teosta myös niille, jotka haluavat laajemmin pohtia kulttuurin poliittisia merkityksiä ja mahdollisuuksia. Miten kulttuurisiin tutustumiseen voi auttaa ymmärtämään yhteiskunnallisia ja poliittisia ilmiöitä? Ja toisaalta: miten kulttuuri ja taide toimivat yhteiskunnallisen keskustelun osapuolina, ei siitä ja ympäröivästä maailmasta erillisinä alueina? Näiden kysymysten herättelijänä Sutisen teos on arvokas tulokas suomalaisen tietosarjakuvan kentällä. Sutisen teos näyttää, miten ukrainalaiseen kulttuuriin tutustuminen on hänelle itselleen henkilökohtainen keino navigoida maailmantilanteessa, jossa Euroopassa soditaan. Ei-fiktiivisen sarjakuvan lajeja yhdistelmällä teos laajentaa yksityisen yleiseksi ja korostaa, kuinka kulttuurien tunteus yhdessä kriittisen lukutaidon kanssa ovat olennaisia myös laajempien yhteisöjen, kuten kansakunnan, resilienssin ylläpitämisessä.

Leena Romu
Turun yliopisto

Juutalaisten kohtaloita neuvostojen maassa

Sasha Senderovich: *How the Soviet Jew Was Made*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2022. 352 s. ISBN: 9780674238190.

Sasha Senderovichin teos *How the Soviet Jew Was Made* tarkastelee juutalaisen kansanosan selviytymistä Neuvostoliitossa analysoimalla muutamien juutalaisten neuvostokirjailijoiden keskeistä tuotantoa. Lähestymistapa on osittain kirjallisuustieteellinen: teoksia luetaan sisältönä ja tyylinä kiinnittämällä huomiota esimerkiksi sanavalintoihin, minkä lisäksi teoksia analysoidaan kuvauksina neuvostoelämästä ja siinä selviytymisen keinoista. Painotus on aiheellisesti Neuvostoliiton varhaisvaiheissa, sillä kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä muotoutui toimintamalleja ja ratkaisuja, jotka säilyivät aina 1960-luvun lopulle siihen asti, kunnes juutalaiset pääsivät muuttamaan Neuvostoliitosta Israeliin

ja USA:han. Senderovich kuvaa, kuinka juutalaiset sopeutuivat tai pyrkivät sopeutumaan neuvostokansalaisiksi ja mitä tämä merkitsi eri aikoina. Suurin osa Neuvostoliiton juutalaisista oli vallankumouksen aikoihin maan länsiosien pikkukaupunkien kauppiaita, käsityöläisiä tai pienyrittäjiä ja heidän elämäntapansa oli melko perinteinen, vaikka maailman muuttuminen olikin jo tuolloin läsnä uuden sukupolven myötä.

Ensin Senderovich analysoi Dovid Bergelsonin romaania *Midas ha-din* ("Tuomio"), joka ilmestyi jiddišiksi vuonna 1929 Kiiovassa ja kuvaa Venäjän vallankumousta seuranneen sisällissodan aikoja Ukrainassa. Kaksikymmenluku oli *korenizatsijan* aikaa, jolloin eri vähemmistökansallisuudet saivat mahdollisuuden omaan kulttuuriin, ja myös jiddišinkielinen julkaisutoiminta oli vilkasta. Bergelson oli kansainvälinen kirjailija ja asui ajoittain ulkomailla, lähinnä